

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ - СКОПЈЕ**

**ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК	ТОМ 60	СКОПЈЕ SKOPJE	2022
-----------------	---------------	--------------------------	-------------

**ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
„JUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE**

Главен уредник:

д-р Александар Љ. Спасов

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Гордана Силјановска Давкова
Проф. д-р Каролина Ристова-Астеруд
Проф. д-р Јасна Бачовска Недиќ
Проф. д-р Драги Рашковски
Проф. д-р Петра Дибушер (Белгија)
Проф. д-р Златан Мешкиќ (Босна и Херцеговина)
Проф. д-р Ана Лисе Кјер (Данска)
Проф. д-р Ричард Матланд (САД)
Проф. д-р Славко Ѓорѓевиќ (Србија)
Проф. д-р Марија Игњатовиќ (Србија)
Проф. д-р Али Ресул Усул (Турција)

Секретар на годишникот:

м-р Анастасија Муратовска

Правен факултет „Јустинијан Први“

ул. Гоце Делчев 9б 1000 Скопје, Република Северна Македонија

Лектура: Лилјана Јовановска

Печати: Стоби Трејд, ДООЕЛ

Тираж: 100 примероци

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ - СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК

**НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ**

ANNUAIRE

**DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE**



**ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ДИМИТАР БАЈАЛЦИЕВ**

СКОПЈЕ, 2022

СОДРЖИНА
НА ГОДИШНИКОТ НА ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р ДИМИТАР БАЈАЛЦИЕВ

ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р ДИМИТАР БАЈАЛЦИЕВ.....V

Јасна Бачовска Недиќ
АСПЕКТИ НА КЛАСИЧНАТА СОЦИОЛОШКА ТЕОРИЈА ЗА
РЕЛИГИЈАТА – ПРИЛОГ КОН ПРАВОТО НА ВЕРОИСПОВЕД ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА1

Каролина Ристова-Астеруд
РОНАЛД ДВОРКИН – ПРАВНИОТ ФИЛОЗОФ КОЈ ГИ
ПРЕДИЗВИКУВА(ШЕ) СУДИИТЕ15

Тодор Каламатиев, Александар Ристовски
ПРИВРЕМЕНОТО АГЕНЦИСКО ВРАБОТУВАЊЕ КАКО НЕСТАНДАРДНА
ФОРМА НА ВРАБОТУВАЊЕ33

Билјана Попова, Иванка Василевска
ВЛИЈАНИЕТО НА ИСИХАЗМОТ ВО ВИЗАНТИСКОТО ОПШТЕСТВО
(историски преглед)53

Родна Живковска, Тина Пржеска
ТОЛКУВАЊЕ НА ПРАВНИТЕ НОРМИ ВО ГРАЃАНСКОТО ПРАВО.....67

Сашо Георгиевски
ЕВРОПЕИЗАЦИЈА НА МАКЕДОНСКОТО СУДСТВО ВО ПРОЦЕСОТ
НА ПРИСТАПУВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА КОН
ЕВРОПСКАТА УНИЈА
во прилог кон расправата околу потребната адаптација на правната култура
кај македонското судство.....83

Горан Коевски, Дарко Спасевски
СТЕЧАЈНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ДОГОВОРОТ ЗА ГРАДЕЊЕ.....119

Ванчо Узунов, Биљана Петревска
АНАЛИЗА НА СОЦИЈАЛНАТА НЕЕДНАКВОСТ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА137

Рената Тренеска-Дескоска (НЕ)НАДЛЕЖЕН УСТАВЕН СУД	151
Тања Каракамишева-Јовановска АНАЛИЗА НА МЛАДИНСКАТА РАБОТА ВО ЗЕМЈИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА.....	163
Тони Дескоски, Вангел Доковски НОВАТА ЕВРОПСКА КОНФЛИКТНА (Р)ЕВОЛУЦИЈА ЗА ВОНДОГОВОРНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАДОМЕСТ НА ШТЕТА.....	193
Татјана Зороска - Камиловска ТЕОРИСКО-ПРАВНИ РАЗГЛЕДУВАЊА НА ДИМЕНЗИИТЕ НА ПРОЦЕДУРАЛНАТА ПРАВИЧНОСТ ВО ПАРНИЧНАТА ПОСТАПКА СО АКЦЕНТ НА ВРЕМЕНСКАТА ДИМЕНЗИЈА	215
Гоце Наумовски, Есин Кранли Бајрам НЕКОИ ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО СТЕКНУВАЊЕТО НА НАСЛЕДСТВОТО ВО РИМСКОТО ПРАВО.....	235
Мишо Докмановиќ ПОВТОРНО СОЈУЗНИЦИ – НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА САД И ГРЦИЈА ЗА ВРЕМЕ НА СТУДЕНАТА ВОЈНА.....	251
Poliksena Gavroska, Ilija Rumenov INTRODUCTORY ASPECTS OF THE RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN DECISIONS.....	267
Ненад Гавриловиќ ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТА ПРЕДИЗВИКАНА ОД ЖИВОТНИ: СЕКТОРСКИ РЕЖИМ ЗА ДИВЕЧ	295
Елена Михајлова-Стратилати ЗОШТО ТРЕБА ДА ПОСТОЈАТ ЗАКОНИ СО КОИ СЕ КАЗНУВААТ ДЕЛАТА ОД ОМРАЗА.....	331
Владимир Божиновски СРЕДНОВЕКОВЕН КОСМОПОЛИТИЗАМ -Подемот на католичката црква во средниот век-.....	345

Драги Рашковски ТЕОРИИ ЗА НАДЛЕЖНОСТ НА СУДОТ И ИЗБОР НА ПРАВОТО КАКО АЛАТКИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИТЕ КАЈ CLOUD ТЕХНОЛОГИЈАТА.....	357
Александар Спасеновски СТАТУСОТ НА ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И ПРОМЕНАТА НА СОПСТВЕНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО СОЦИЈАЛИСТИЧКА МАКЕДОНИЈА.....	371
Јелена Трајковска-Христовска СИСТЕМОТ НА КОНТРОЛА НА УСТАВНОСТА НА ПРАВНИТЕ АКТИ ВО КРАЛСТВОТО ШПАНИЈА.....	383
Елена Давитковска, Ивана Шумановска-Спасовска ПОСТАПКАТА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ ОД ЈАВЕН КАРАКТЕР - СОСТОЈБА И ПРЕДИЗВИЦИ -.....	401
Елена Игновска КРВНАТА ВРСКА И ЗАЕДНИЧКИОТ ЖИВОТ КАКО КРИТЕРИУМИ ЗА ПОСТОЕЊЕ НА ПРИВАТЕН И СЕМЕЕН ЖИВОТ.....	421
Милка Ракочевиќ НАДОМЕСТ НА ШТЕТА КАКО РЕПРЕСИВЕН ИНСТРУМЕНТ ЗА САНКЦИОНИРАЊЕ НА ЗЛОУПОТРЕБАТА НА ПРОЦЕСНИТЕ ОВЛАСТУВАЊА ВО ПАРНИЧНАТА ПОСТАПКА.....	441
Катерина Шапкова Коцевска ФРЕДЕРИК БАСТИЈА: ЗАБОРАВЕНИОТ ВЕЛИКАН НА ФРАНЦУСКИОТ КЛАСИЧЕН ЛИБЕРАЛИЗАМ.....	457
Елена Макревска-Дисоска, Ирена Кикеркова ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ ВО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ЦЕЛОСНА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА ПАЗАРОТ НА УСЛУГИ ВО РАМКИТЕ НА ВНАТРЕШНИОТ ПАЗАР НА ЕУ.....	473
Валентин Пепељугоски ЗАШТИТА НА АВТОРСКОТО ПРАВО КАКО ФУНДАМЕНТАЛНО	

ЧОВЕКОВО ПРАВО И ПРОЕКТОТ „СКОПЈЕ 2014“	489
Valerii Lazarev, Khanlar Gajiyev, Gracheva Svetlana, Andrei Sidorenko THE ROLE OF JUDICAL DOCTRINE IN THE EVOLUTION OF LAW ENFORCEMENT: INTERNATIONAL AND NATIONAL ASPECTS.....	507
Љупчо Стојковски ДОБРОТО ПРОТИВ ЗЛОТО? ВОЈНАТА ПРОТИВ ТЕРОРИЗМОТ И ИСИС.....	537
Катерина Тошевска-Трпчевска, Љубен Коцев, Александар Паришев ПОДОБРУВАЊЕ НА ЕФИКАСНОСТА НА МЕХАНИЗМОТ ЗА РЕШАВАЊЕ ТРГОВСКИ СПОРОВИ НА СВЕТСКАТА ТРГОВСКА ОРГАНИЗАЦИЈА.....	553
Анастасија Муратовска СОЦИЈАЛНА РЕУПОТРЕБА НА КОНФИСКУВАН ИМОТ.....	571
Михаела Мострова НАДЛЕЖНОСТ RATIONE MATERIAE НА МЕЃУНАРОДНИОТ ЦЕНТАР ЗА РЕШАВАЊЕ НА ИНВЕСТИЦИОНИ СПОРОВИ (ICSID)	589
Леона Кичеец ТЕКОВНИ ДИЛЕМИ И ИДЕН РАЗВОЈ НА МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО ВО ОБЛАСТА НА ДИГИТАЛНАТА ТРГОВИЈА	603
Калин Митрески ВЛИЈАНИЕТО НА МАРКЕТИНГОТ КАЈ ДОБРО ПОЗНАТИТЕ ТРГОВСКИ МАРКИ ПРЕКУ ПРИМЕРОТ НА КОКА-КОЛА	621
Александар Љ. Спасов „ОПРАВДУВАЊЕ НА ЗЛОСТОРСТВАТА“ – ПРАВНАТА ТЕОРИЈА ВО ВРЕМЕТО НА ГЕРМАНСКИОТ НАЦИОНАЛСОЦИЈАЛИЗАМ.....	631
Жанета Трајкоска, д-р Маја Блажевска-Евросимоска ВРАЌАЊЕ НА ДОВЕРБАТА ВО МАКЕДОНСКОТО НОВИНАРСТВО ПРЕКУ ВОВЕДУВАЊЕ НА ПРИНЦИПИТЕ НА КОНСТРУКТИВНО НОВИНАРСТВО.....	645

проф. д-р Тони Дескоски¹
проф. д-р Вангел Доковски²

НОВАТА ЕВРОПСКА КОНФЛИКТНА (Р)ЕВОЛУЦИЈА ЗА ВОНДОГОВОРНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАДОМЕСТ НА ШТЕТА

УДК: 341.9:341.24(4-672ЕУ)
341.96:347.513(4-672ЕУ)
1.01 Изворна научна статија

Резиме

Проучувајќи ја историската тенеза на меѓународното приватно право, несомнено ќе заклучиме дека својот развој оваа правна гранка го должи пред сè на развојот на теориите за решавање на судирот на законите. Ситуацискиот објаснувања на судирот на законите долго време го имаа својот примат кај секој што го проучуваше меѓународното приватно право. Но, со појавата на американската конфликтна револуција, зајочна новиот пристап кон изучувањето на меѓународното приватно право, насочен кон идентификување на најјесната поврзаност на односот со правниот поредок кој треба да биде во примена и давање на пошироки овластувања на судиите при креативниот процес на определување на меродавното право. И навистина, американската конфликтна револуција долго временски период го имаше приматот во обликувањето на меѓународното приватно право. Но, со зајакнувањето на легислативната активност на Европската Унија, како и пасивноста на американските теоретичари во последните години, голема на сцената настапува европската конфликтна револуција која го менува изледот на меѓународното приватно право. Со донесувањето на толем број регулативи со кои Европската Унија во суштина создаде Европско меѓународно приватно право, се чини именувањето на новиот период како европска конфликтна револуција е сосема оправдано. Па така денес, сè повеќе се развива нов правец на размислување во теоријата на приватното право, кој има за цел да биде познат како „права“ односно како „анализа на правата“. Овој

¹ Редовен професор на Правниот Факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје;

² Вонреден професор на Правниот Факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

правец на анализа подразбира да се развие разбирање на приватното право на облигациите, водено пред сè или исклучиво од признавање на правата кои ги имаме еден спрема друг.

Во овој текст авторите вршат анализа **Регулатива на Парламентот и на Советот на Европската Унија бр. 864/2007 за меродавно право за вондоговорната одговорност (Рим II)** (во натамошниот текст: *Регулатива Рим II*), низ призмата на патот на нејзиното донесување и односот со Хашката конференција за меѓународно приватно право. Авторите поаѓаат од хипотезата во услови на зголемена легислативна активност во делот на унифицирање на правилата на меѓународното приватно право во рамките на Европската Унија, се создава висотинско европско меѓународно приватно право, кое врши и директно влијание врз меѓународното приватно право на третите држави. Основната цел на овој труд е да се анализира процесот на создавање на еднообразни правила за решавање на судирот на законите кај вондоговорната одговорност. За таа цел, авторите ја анализираат наведената *Регулатива* и *Хашките* конвенции кои содржат правила за решавање на судирот на законите кај вондоговорната одговорност.

Клучни зборови: судир на закони, вондоговорна одговорност, наместо на шпелата, *Регулатива Рим II*, *Хашка конференција* за меѓународно приватно право.

ВОВЕД

Општата правна рамка на позитивното меѓународно приватно право на Европската Унија е поставена со Договорот од Амстердам од 2.10.1997 година и Договорот од Ница од 21.2.2001 година, со кои беа променети одредбите од Договорот за Европската Унија од 7.2.1992 година и од Договорот за основање на Европската заедница од 25.3.1957 година. Импресивната динамика на надлежните органи на Европската Унија во однос на изградбата на правото на Европската Унија е особено воочлива со донесувањето на Договорот од Ница од 2007 година, кога стана јасно дека само со промени во основачките договори на Европската Унија не е можна натамошна изградба на Унија која ќе биде на граѓаните блиска, транспарентна и економски конкурентна.³ Во рамките на Договорот од Ница прифатена беше и Изјава за иднината на Европската Унија со што беше поставен камен-темелникот на натамошниот реформски процес. Активностите на Европската Унија во однос на создавањето на нејзиното

³ Bouček Vilim, *Legislativni okvir za europsko međunarodno privatno pravo prema Ugovoru o Evropskom Ustavu iz 2004.*, Zbornik PFZ, 57, (1), 2006, стр. 97–98.

ново институционално уредување започнаа, поточно кажано продолжија на состанокот на Советот на Европската Унија на 15.12.2001 година, кога шефовите на државите и владите ја донесоа Лаекенската декларација за иднината на Европа, со што се втемели Конвенцијата за иднината на Европа.⁴ Денес, 18 години подоцна, можеме да заклучиме дека меѓународното приватно право на Европската Унија ги доживува своите „златни години“ од развојот.

Регулативата Рим II ја претставува иднината на изборот на меродавно право од страна на судовите на државите членки на Европската Унија. Структурата на Регулативата е направена така што со неа се регулира нејзиното подрачје на примена, временската примена и воспоставување на општо правило за определување на меродавно право за вондоговорната одговорност. Потоа се наведени посебните правила за определување на меродавно право за повеќе видови деликти. По посебните правила, примената на Регулативата се проширува и врз определени прашања кои обично не се сметаат за деликти, барем не во англо-саксонскиот правен систем, но за кои Регулативата предвидува статутарен избор на меродавно право. Се почитува автономијата на волјата на странките за избор на меродавно право според кое ќе се регулира нивниот однос или побарување. На крај од Регулативата, се обработени завршните прашања, а потоа е исклучена и примената на *renvoi*.⁵

1. РЕГУЛАТИВАТА РИМ II – НОВО ПОГЛАВЈЕ ВО ЕВРОПСКАТА КОНФЛИКТНА РЕВОЛУЦИЈА

Со донесување на Регулативата Рим II може оправдано да се заклучи дека во рамките на Европската Унија, конфликтната револуција го добива своето вистинско значење. Најпрво, се врши за прв пат унификување на правилата за определување на меродавно право за вондоговорна одговорност на ниво на Унијата. Токму кај вондоговорната одговорност судирот на законите е најизразен и затоа вистински предизвик беше да се унифицираат правилата. Потоа, преку Регулативата Рим II се помирија англосаксонскиот и европскиот континентален правен систем во делот на меродавното право за вондоговорната одговорност за штета, но и се даде силен поттик за размислување за унификација и на материјалните правила, во насока на изработка на основни принципи. Ова е особено воочливо во делот на внесувањето на *lex loci damni* како основна точка на врзувањето, која се прифати како основно колизионо правило во случај на отсуство на избор на меродавно право за вондоговорните обврски. Сето тоа неминовно придонесува за процесот на создавање на европското меѓународно приватно право. Но, што во суштина содржи изразот европско меѓународно

⁴ Ibidem, стр. 98.

⁵ Adrian Briggs, Conflict of Laws, second edition, Oxford University Press, 2008, стр. 199.

приватно право? Европското меѓународно приватно право во поширока смисла ги содржи покрај внатрешните извори на меѓународното приватно право на државите членки, примарните и секундарните извори на правото на Европската Унија и меѓународните договори кои се во сила во државите членки на Европската Унија.⁶

Тоа што сакаме да го истакнеме во однос на значењето на Регулативата Рим II е универзалната примена на нејзините правила во однос на вондоговорните односи, кои не само што настануваат помеѓу субјекти од државите членки на Европската Унија, туку и примена на правилата на Регулативата и на односи кои со Европската Унија се поврзани само врз основа на фактот што судот кој го расправа односот, е суд на држава членка на Европската Унија.⁷ Таква би била следната ситуација: Суд на Австрија постапувајќи по барање за надомест на нематеријална штета која произлегува од нанесување на телесна повреда (деликт извршен во Охрид) поднесено од Х.Х. државјанин на Република Северна Македонија, со живеалиште во Република Северна Македонија, против М.М. државјанин на Република Бугарија, со вообичаено престојувалиште во Австрија, да го примени правото на Република Северна Македонија затоа што штетната последица настапила на територија на Република Северна Македонија.

Слична е и ситуацијата кога странките согласно нивната странечка автономија ќе изберат меродавно право на држава која не е членка на Европската Унија (на пример, правото на Норвешка), а притоа да постапува суд на држава членка на Европската Унија чија надлежност е пророгирана со пророгациона спогодба. Оправдано е прашањето дали примената на право на трета држава од страна на суд на држава членка на Европската Унија придонесува за унапредување на функционирањето на внатрешниот пазар на Европската Унија. Иако негативниот одговор на прв поглед се чини очигледен, сепак сметаме дека истиот не е оној вистинскиот. Единствено е точно дека основната цел на легислативниот процес во рамките на Европската Унија е да се овозможи полесно функционирање на внатрешниот пазар.

Но, меѓународното приватно право дејствува на поинаков начин. Неговата основна цел е да даде правна сигурност во односите во кои се појавил странски елемент и токму преку заеднички правила за решавање на судирот на законите кај вондоговорната одговорност се создава правна сигурност. Но и се дава силен сигнал за постоење на единствен внатрешен пазар и независно во која држава ќе се расправа односот, резултатот во однос на примената на меродавно право секогаш ќе биде ист – до негова примена ќе се дојде преку

⁶ Bouček Vilim, *Međunarodni ugovori – izvori međunarodnog privatnog prava na području Evropske unije*, Zbornik PFZ, 61, (6), 2011, стр. 1797.

⁷ Аргумент изведен од членот 3 од Регулативата Рим II – „Правото определено во оваа Регулатива се применува независно дали е право на држава членка или не“.

примена на еднообразни правила содржани во Регулативата Рим II. Несомнено е дека Регулативата Рим II во крајна линја го претставува новото европското деликтно право.

Основна карактеристика на европското деликтно право содржано во општите одредби на деликтните статuti е олесувањето на точката на врзување *locus damni* како основно правило во Регулативата Рим II. Секојдневниот живот носи бројни варијации на настаните од кои произлегува штета кои тешко можат да се „покријат“ само со една точка на врзувањето. Иако една точка на врзувањето води до нееластичност на колизионите правила, омекнувањето на точката на врзување – местото каде што настанала штетата – се постигнува со пропишување на други точки на врзувањето кои треба да придонесат кон соодветна флексибилност на деликтните статuti. Како такви точки на врзувањето се јавуваат: субјективната точка на врзување – автономија на волјата на странките, и општите точки на врзувањето: принципот на најтесна врска и заедничкото вообичаено престојувалиште на оштетениот и штетникот.⁸

За нас, најзначајна карактеристика и придобивка на Регулативата која предизвикува силен одек и теоретски расправи, е прифаќањето на автономијата на волјата како точка на врзувањето кај вондоговорната одговорност. На тој начин, традиционалното сфаќање во однос на *lex voluntatis* се напушти и се отвори портата за внесување на сите придобивки од автономијата на волјата и во делот на вондоговорните односи.

Секако дека и пред донесување на Регулативата Рим II постоеше партикуларна автономија на волјата во правните системи на некои од државите членки (во прв ред Германија и Холандија), но денес истата е прифатена на универзално ниво помеѓу државите членки. Кога истото ќе го поврземе со автономијата на волјата во делот на можноста за избор на надлежен суд и за избор на меродавно право за договорните односи, се добива заокружена слика на еден долг процес на прифаќање на *lex voluntatis* во Европската Унија. Придобивките кои ќе бидат подоцна образложени, се несомнени во однос на создавањето на една заокружена целина, но проблематично е нивното функционирање во услови на поставените ограничувања.

2. ПАТОТ КОН СОЗДАВАЊЕ НА РЕГУЛАТИВАТА РИМ II

Во оваа смисла, посебно интересно е прашањето за потребата од создавањето на вистинско меѓународно приватно право на Европската Унија, како и реалноста од морето на Регулативи со кои се создава истото. Постапката

⁸ Bouček Vilim, *Uredba Rim II - Komunitarizacija europskog međunarodnog deliktneog prava – drugi dio: opće poveznice deliktneog statuta Uredbe II i harmonizacija hrvatskog MPP*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 45, 3/2008, стр. 499.

пак, за неговото создавање е доста сложена и обременета од политички интереси. Така, се чини соодветно прашањата, за надлежноста за негово создавање да се остават настрана и да се постави следното прашање: Дали создавањето на униформни правила на меѓународното приватно право во рамките на Европската Унија е добра работа? На ова прашање не може да се даде едноставен одговор затоа што секој предлог треба да се разгледува посебно.⁹ Така, секој донесен инструмент потребно е да се разгледува во однос на целта која ја постигнува и дали истиот е во насока на духот на *новата конфликтна (р)еволуција* во рамките на Европската Унија. Покрај целта која треба да биде постигната, секако дека е потребно да се ценат и вистинските импликации кои ги имаат постигнато или кои се очекува да ги постигнат унифицикуваните правила за меѓународна надлежност и колизионите правила.

2. 1. Патот кон Регултивата Рим II – од Бриселската конвенција од 1968 година, преку Римската конвенција од 1980 година до Регултивата Рим II

Патот кон усвојувањето на Регултивата Рим II ги има своите почетоци уште во седумдесеттите години на минатиот век. Доколку го набљудуваме развојниот пат на идејата за унификување на правилата за определување на меродавно право за вондоговорна одговорност за штета во рамките на Европската Унија (во тоа време Европската заедница) неизбежен е заклучокот дека истиот постојано се движи во зоната на договорните и вондоговорните односи. Како камен-темелник на потребата за унификување на правилата за определување на меродавно право во рамките на Европската Унија, се посочува Конвенцијата за судската надлежност и признавањето и извршувањето на одлуките во граѓанските и трговските работи, од Брисел од 1968 година, а која стапи во сила во 1973 година (во понатамошниот текст: Бриселска конвенција од 1968 година).¹⁰

Бриселската конвенција од 1968 година содржеше опција за тужителот да избира помеѓу определени судови, што создаде ризик да се одбере суд на една држава членка наместо на друга само затоа што нејзиното право е поповолно за него.¹¹ Оваа можност преведено на јазикот на вондоговорната одговорност означуваше можност тужителот да побара надомест на штета пред суд на онаа држава членка чие право ќе овозможеше најголем степен на заштита на

⁹ Dickinson Andrew, *European Private International Law: Embracing New Horizons or Mourning the Past?*, Journal of Private International Law Vol. 1, no. 2 (October 2005), стр. 227.

¹⁰ Official Journal of the European Communities, L 199, 31.12.72, стр. 32. Текстот е достапен на следниот линк: <http://curia.europa.eu/common/reccdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>

¹¹ Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the law applicable to contractual obligations (Rome I), Explanatory Memorandum, стр. 1.

неговите права од една страна, но и ќе придонесеше до примена на правила кои ќе овозможат и најголема отштета која може да ја добие.¹²

Целосно легитимирање на тој начин се даде на *forum shopping*, а процесните механизми на *lis alibi pendens* и *forum non conveniens* не можеа да придонесат за отстранување на негативните последици и потешкотии на товар на тужениот. Проблемот секако дека продолжи да постои и понатаму, со склучувањето на Луганската конвенција за надлежноста и признавањето и извршувањето на одлуките во граѓанските и трговските работи, од 1998 година, како и со Регулативата на Советот бр. 44/2001 за надлежноста и признавањето и извршувањето на одлуките во граѓанските и трговските работи (Брисел I), (во понатамошниот текст: Регулатива Брисел I).

За да се спречи негативната појава која ја овозможи Бриселската конвенција од 1968 година, започнати беа обиди за унификација на правилата за определување на меродавно право кај договорните и вондоговорните односи. Замислата беше, преку унифицирање на правилата да се овозможи поголема правна сигурност и успешно функционирање на внатрешниот пазар. Во 1972 година, шесте држави основачи на Европската заедница подготвија прелиминарен нацрт-текст на Конвенција за меродавно право за договорни и вондоговорни односи.¹³ Преговорите беа отежнати помеѓу другите причини и од приемот на Обединетото Кралство, Ирска и Данска и во 1978 година беше донесена одлука да се работи на изработка на Конвенција за договорните односи.¹⁴

Напуштањето на првичната идеја за донесување на Конвенција за меродавното право за договорните и вондоговорните односи според **Kurt Siher** (Курт Зихер) не се оствариле како резултат на англиското правилото за двојна одговорност содржано во Филипс против Ајер, кое не беше вклучено во членот 10 од нацрт-конвенцијата за меродавното право за договорните и вондоговорните односи, заради што и Англија силно се спротивставила на нацрт-конвенцијата.¹⁵ Резултатот беше донесување на Конвенцијата за меродавното право за договорните обврски од Рим од 1980 година (во понатамошниот текст: Римската конвенција од 1980 година). Тоа само го потврдува фактот на

¹² Така и Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL ON THE LAW APPLICABLE TO NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS ("ROME II"), (во понатамошниот текст: Објаснувачки меморандум), стр. 3.

¹³ Fawcett J.J., Carruthers J.M., North Peter, Chesihre, North & Fawcett – *Private International Law, fourteenth edition*, Oxford University Press, 2008, стр. 770.

¹⁴ Kramer E. Xandra, *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations: The European private international law tradition continued*, Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR) 2008, број 4, стр. 415.

¹⁵ Siher Kurt, *Revolution and Evolution in Conflicts Law*, Louisiana Law Review, Vol. 40, No. 4 (Summer 2000), стр. 1358.

занемарување на интересот за унификување на правилата за определување на меродавно право кај вондоговорната одговорност, интерес кој долго време беше сведен исклучиво на теоретска расправа.

Интересот кон определувањето на меродавно право за вондоговорната одговорност се насочи повторно во 90-тите години на минатиот век, кога започна т.н. (р)еволуција на меѓународното приватно право на Европската Унија. Со Договорот за Европската Унија, од Мастрихт од 1992 година и Договорот од Амстердам од 1998 година се создаде основа за создавање на унифицирани правила кои нема да бидат подготвени согласно претходната методологија на изработка на меѓународни договори, туку преку Регулативи кои ќе бидат директно применливи во државите членки на Европската Унија. Така во 1996 година, Советот на Европската Унија усвои двогодишна програма од областа на правдата и внатрешните работи, во која како една од целите беше и изработка на Конвенција за меродавно право за вондоговорните обврски.¹⁶

Во февруари 1998 година, Европската комисија испрати прашалник за нацрт-конвенција за меродавно право за вондоговорна одговорност до државите членки, а австриското претседателство одржа четири работни состаноци за да ги разгледа одговорите на прашалникот. Беше заклучено дека сите држави членки го поддржуваат донесувањето на инструмент за меродавно право за вондоговорна одговорност. Во исто време, Комисијата го финансираше и проектот **Grotius** (Гроциус) предложен од страна на Групата за Европско меѓународно приватно право, насочен да ја истражи можноста за Европска конвенција за определување на меродавно право за вондоговорна одговорност, проект кој резултираше со нацрт-текст.¹⁷ На 22 јули 2003 година Европската комисија го презентираше предлогот на Регулативата на Европскиот парламент и на Советот за определување на меродавно право за вондоговорна одговорност. Предлогот беше заснован на одредбите од главата IV од Договорот за функционирање на Европската Унија која овластуваше усвојување на мерки во областа на судската соработка во граѓанските работи со странски елемент, вклучувајќи и мерки за унифицикување на правилата на државите членки за регулирање на судирот на законите.¹⁸

Затоа што Регулативата Рим II требаше да биде усвоена во постапка на соодлучување помеѓу Европскиот парламент и Советот, согласно членовите 61, 67 и 251 од Договорот за функционирање на Европската Унија, натамошното постапување беше преземено од страна на Европскиот парламент. Своите позиции, Европскиот парламент ги изрази на 6 јуни 2005 година, врз основа на

¹⁶ OJ C 319, 26 October 1996, стр. 1.

¹⁷ Објаснувачки меморандум, стр. 4.

¹⁸ Во таа смисла види: Stone Peter, *The Rome II Proposal on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*, The European Legal Forum, 4-2004, стр. 213.

Извештајот подготвен од Комитетот за правни прашања. Во извештајот беше предложено да бидат избришани неколку посебни правила во однос на деликтите, сметајќи дека во најголемиот број случаи може да се примени општото правило за вондоговорна одговорност.¹⁹ Амандманите беа силно критикувани, а како главна критика беше дека истите ја нарушуваат европската традиција во однос на судирот на законите и се под силно влијание на американското сфаќање за судирот на законите кај вондоговорните односи. Предлозите на Европската комисија беа објавени 2006 година. Комисијата исто така ги одби амандманите предложени од Парламентот и своите предлози ги насочи кон општ пристап кон определувањето на меродавно право за вондоговорната одговорност. Советот на Европската Унија се определи да ги прифати предлозите од страна на Комисијата и да ги одбие оние на Парламентот, а откако спорните прашања помеѓу Парламентот и Советот на Европската Унија беа усогласени, на 11 јули 2007 година, Регулацијата Рим II беше усвоена. Денес, за прв пат имаме компресивен режим на меродавно право за целата Европска Унија во однос на вондоговорната одговорност. Пред Регулацијата Рим II постоеше огромна разлика помеѓу државите членки во смисла на нивните национални правила.²⁰

Со нејзиното донесување се заокружи патот кој започна во далечните 70-ти години на минатиот век и денес меѓународната надлежност, определувањето на меродавно право за договорните и вондоговорните односи е решен со помош на соодветните Регулации. Воедно, Регулацијата Рим II претставува прв инструмент донесен во постапка на соодлучување помеѓу Европскиот парламент и Комисијата.

3. Регулацијата Рим II, Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи и Конвенцијата за правото кое се применува во поглед на одговорноста на производителот за своите производи – коегзистенција или противречни правила – дали е време за промени?

Иако со одредени прекини, Хашката конференција за меѓународно приватно право дејствува почнувајќи од 1883 година, дури кон крајот на шеесеттите години на дваесеттиот век ја покренала активноста која требаше да резултира со унификација на меѓународното приватно право, а со тоа и на деликтното право. Меѓутоа, набргу по почетокот на таквата активност, планот за изработка на една таква конвенција, е заменет со нов план, според кој е одлучено да се донесуваат конвенции за посебни видови граѓанскоправни деликти и

¹⁹ Illmer Martin, Huber Peter (editor), *Rome II Regulation: Pocket Commentary*, Sellier, 2011, стр. 27.

²⁰ Wallis Diana, *Introduction Rome II – A Parliamentary Tale, The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations, A New International Litigation Regime* (edited by: John Ahern William Binchy), Martinus Nijhoff Publishers, 2009, стр. 6.

останати видови приватноправни односи со странски елемент. Наведената промена, резултираше со донесувањето на Конвенцијата за патните сообраќајни несреќи, во 1971 година и на Конвенцијата за правото кое се применува во поглед на одговорноста на производителот за своите производи, во 1973 година. Од тоа произлегува дека уште на самиот старт, Хашката конференција за меѓународно приватно право отстапи од идејата за унификација на општите одредби на деликтното право.²¹

Европската Унија не е членка на двете конвенции како единствена договорна страна, туку некои од државите членки на Европската Унија се членки на една, односно на двете конвенции. Од тие причини, се создава вистински проблем во однос на регулирањето на односите кои настануваат по повод штета од патна сообраќајна несреќа, односно штета од користење на производ. Вистинското прашање кое се поставува, е дали постои коегзистенција на правилата кои се содржани во наведените извори или пак истите се во спротивност и доведуваат до апсурдни резултати.

Во принцип, правилата на Регулативата Рим II се применуваат во сите случаи кога е потребно да се определи меродавно за право вондоговорна одговорност за штета. Така, правилата на споменатата Регулатива се применуваат при определувањето на меродавното право за вондоговорната одговорност за штета од патните сообраќајни несреќи и за штетата која настанува од користење на производ. Правилата на Регулативата Рим II во суштина ги заменија националните правила за определување на меродавно право за вондоговорна одговорност за штета на државите членки на Европската Унија. Потешкотиите кои настануваат е кога постапува суд на држава членка на Европската Унија, кој покрај тоа што е обврзан да постапува според правилата на Регулативата, обврзан е да постапува и според правилата на Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи и Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за своите производи, доколку државата на судот е членка на споменатите конвенции.

Се чини дека најпрво е потребно да се повикаме на Рециталот 36 од Регулативата Рим II, кој во суштина ја наведува можноста државите членки на Европската Унија да продолжат да ги применуваат правилата за кои се обврзани со меѓународни договори, а кои имаат ист предмет со Регулативата. Така, заради почитување на меѓународните обврски кои ги имаат преземено државите членки, правилата на Регулативата не треба да влијаат врз меѓународните конвенции во кои се членки една или повеќе држави членки на Европската Унија во моментот на донесувањето на Регулативата. Споменатиот Рецитал 36 исто така воведува и обврска за државите членки да објават список во Службениот весник

²¹ Bouček Vilim, *Uredba Rim II – Komunitarizacija Europskog međunarodnog delikatnog prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 2/2008, стр. 291.

на Европската Унија, на релевантните конвенции кои ги имаат ратификувано државите.²²

Оттаму произлегува директна обврска за судовите на државите членки да ги почитуваат од една страна и меѓународните обврски кои ги имаат презмено како договорни страни на меѓународни конвенции, но и обврските за правилна примена на Регулативата Рим II.

Кога станува збор за тоа кои држави членки на Европската Унија се договорни страни на наведените конвенции, можеме да заклучиме дека за разлика од Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи, која има поголем број држави членки, Конвенцијата за правото кое се применува за одговорноста на производителот за неговите производи, има далеку помал број договорни страни од редот на државите членки на Европската Унија. Како договорни страни на Конвенцијата за патните сообраќајни несреќи, од редот на државите членки на Европската Унија можеме да ги наведеме следниве: Австрија, Белгија, Хрватска, Чешка, Франција, Латвија, Литванија, Луксембург, Холандија, Полска, Словачка, Словенија и Шпанија. Португалија, иако ја потпиша Конвенцијата, сепак никогаш не ја ратификуваше истата. Останатите држави членки на Европската Унија, не се договорни страни на конвенцијата, така што за при определувањето на меродавното право, ги користат правилата во Регулативата Рим II.

Во однос на Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за неговите производи, ситуацијата е поинаква. Следните држави членки на Европската Унија се и договорни страни на Конвенцијата: Хрватска, Финска, Франција, Луксембург, Холандија, Словенија и Шпанија. Белгија, Италија и Португалија, иако го имаат потпишано текстот на Конвенцијата, сепак отсутува акт на ратификација.

Од претходно наведеното можеме да заклучиме дека различни држави членки се јавуваат како договорни страни на една или на двете конвенции, а во секој случај сите се обврзани со Регулативата Рим II. Тука ја согледуваме опасноста од можната појава на *forum shopping*, односно тужителот самиот да одбере пред кој суд ќе ја побара правната заштита, затоа што суд на различна држава членка на Европската Унија, ќе примени различно меродавно право. Наведената ситуација произлегува од членот 28 од Регулативата Рим II кој го определува односот на Регулативата со постојните меѓународни договори.²³ Општото правило е следното „Оваа Регулатива не ја доведува во прашање примената на меѓународните договори во кои во моментот на донесување на оваа Регулатива се членки една или повеќе од државите членки на Европската Унија, а кои содржат правила со кои се регулира судирот на законите кај вондоговорните

²² Види го Рециталот 36 од Регулативата Рим II.

²³ Види член 28 од Регулативата Рим II.

односи“. Исклучокот од ова општо правило се состои во следното „Меѓутоа оваа Регулатива има предност во однос на конвенциите кои ги имаат склучено само помеѓу две или повеќе држави членки, ако тие конвенции содржат правила со кои се регулира судирот на законите кај вондоговорната одговорност“. На тој начин, Регулативата ја спречува примената на меѓународните договори кои се склучени единствено помеѓу две или повеќе нејзини држави членки, поточно доколку сите договорни страни на меѓународниот договор се и држави членки на Европската Унија.²⁴

Се чини дека на воедначувањето на европските правила за меѓународното деликтно право, посредно, многу поголемо влијание имало донесувањето на националните (автономни) одредби на деликтните статuti, отколку работата на Хашката конференција за меѓународно приватно право.²⁵

3.1. Критики за заемниот однос помеѓу Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи и Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за своите производи од една страна и униформните правила во Регулативата Рим II од друга страна

Различните правила кои се содржани во Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи и Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за своите производи од една страна и униформните правила во Регулативата од друга страна придонесуваат за коегзистенција на различни правила со кои се регулира судирот на законите во делот на вондоговорната одговорност.

На пример, додека во Регулативата Рим II како основно правило е содржано – *lex loci damni*, во Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи во примена е правилото на *lex loci delicti commissi*. Секако дека во најголем дел од случаите местото на настанување на штетата ќе коинцидира со местото каде се случила сообраќајната несреќа, но проблемот настанува во ситуацијата кога се исполнети условите за примена на правото на местото на регистрација на возилото (содржано во Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи), односно правото на државата на вообичаеното престојувалиште (содржано во Регулативата Рим II).

За да се добие појасна слика за апсурдните резултати кои настануваат врз основа на „конфузната конструкција“ на членот 28 од Регулативата Рим II, го наведуваме следниот пример: Симон М. државјанин на Бугарија каде и живее, со

²⁴ Nagy Istvan Csongor, *The Rome II Regulation and Traffic Accidents: Uniform Conflict Rules with some Room for Forum Shopping – How So?*, Journal of Private International Law, (April 2010), Vol. 6. No. 1. стр. 94–95.

²⁵ Bouček Vilim, loc. cit. стр. 291.

своето возило кое е регистрирано во Бугарија, се упатува на скијање во Словенија. Во Словенија, се случила сообраќајна несреќа, во која тешко бил повреден Симон. Во возилото на Симон, удрило возило кое е исто така регистрирано во Бугарија, а било управувано од лице кое живеело во Грција. Симон сака да поднесе тужба со барање за надомест на штета. Меѓународната судска надлежност ќе биде заснована врз основа на правилата на Регулативата Брисел I (ревидиран текст). Доколку Симон ја поднесе тужбата пред суд на Словенија (посебна меѓународна надлежност врз основа на член 5 став (2) од Регулативата Брисел I ревидиран текст – место каде е извршен граѓанскоправниот деликт),²⁶ во тој случај судот на Словенија (држава која е договорна страна и на Хашката конвенција за патни сообраќајни несреќи и држава членка на Европската Унија), согласно членот 28 став 1 од Регулативата Рим II, за определување на меродавно право ќе го искористи механизмот содржан во Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи и како меродавно ќе ги примени правото на регистрација, односно материјалното право на Бугарија. Но, доколку, тужбата Симон ја поднесе пред суд на Грција при што би се зановала општа меѓународна надлежност (согласно членот 4 од Регулативата Брисел I ревидиран текст – живеалиште на тужениот),²⁷ во тој случај судот на Грција (држава која не е договорна страна на Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи, но е членка на Европската Унија), ќе го примени општото колизионо правило содржано во Регулативата Рим II и како меродавно ќе го примени правото на Словенија како *lex loci damni*. Произлегува дека примената на меродавно право зависи во прв ред од *forum shopping*-от кој ќе го изврши тужителот. Ова е само еден пример, од бројните ситуации кои можат да настанат со оглед на можноста за слободно движење и единствен пазар во рамките на Европската Унија. Слични се и ситуациите кои можат да настанат, а кои се однесуваат на можноста од примена на Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за неговиот производ и правилата содржани во Регулативата Рим II, а кои содржат посебно правило за штетата која настанува како резултат од користење на производ.

Секако дека и при изготвувањето на текстот на Регулативата Рим II, опасностите од поттикнувањето на *forum shopping* и конфликтот помеѓу правилата биле согледани, заради што и во самиот текст на Регулативата е внесена одредбата од членот 30 – клаузула за ревизија, според која Комисијата најдоцна до 30 август 2011 требаше да поднесе извештај за примената на Регулативата, со посебен акцент на Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи. За таа цел, во 2012 година е изготвен извештај од страна на Директоратот за внатрешни прашања, при што авторот на извештајот, **Jenny Papettas** (Џени Папеташ),

²⁶ Види член 5 став 2 од Регулативата Брисел I ревидиран текст.

²⁷ Види член 4 од Регулативата Брисел I ревидиран текст.

смета дека за случаите во кои вообиченото престојувалиште на оштетениот и лицето одговорно за штета е во држава членка на Европската Унија, предност треба да имаат правилата на Регулативата, а не на меѓународните конвенции. Во таа насока, се предложени измени, кои треба да бидат во насока на новелирање на Регулативата и тоа новелирање на членот 28.²⁸ Истото го смета и пошироката научна јавност, а и ние го поддржуваме наведениот предлог. Во таа смисла е и ставот на **Graziano** (Гразиано), кој смета дека предложеното решение би обезбедило меродавното право за спорови помеѓу лица кои имат вообичено престојувалиште во Европската Унија да биде определено во сите држави членки на Европската Унија според правилата на Регулативата Рим II. Според постојната состојба, државите кои се договорни страни на Хашките конвенции, се обврзани да ги применуваат конвенциите *erga omnes*. Така, со цел да се постигне предложеното решение, потребно е државите членки на Европската Унија кои се договорни страни и на Хашките конвенции кои се однесуваат за деликтите, потребно е да бидат „делумно дисконектирани“ (*partially disconnected*) од овие конвенции.²⁹

Сметаме дека токму преку предлозите ќе се постигнат две цели: **првата цел** која ќе обезбеди примена на правилата на Регулативата Рим II во случаите кои се тесно поврзани со Европската Унија врз основа на вообичаеното престојувалиште во некоја од државите членки на Европската Унија на странките на вондоговорниот однос да се применат и **втората цел**, во случаите во кои вообичаеното престојувалиште на барем една од страните да не е во држава членка на Европската Унија, да се применат правилата на Хашките конвенции од областа на вондоговорната одговорност, доколку државата на судот е членка на нив, со што ќе се обезбеди и натамошна активна партиципација на Европската Унија во работата на Хашката конференција за меѓународно приватно право во делот на правото за вондоговорната одговорност.

3.2. Судската практика на државите членки на Европската Унија во однос на Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи и Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за своите производи

Основна карактеристика во однос на *lex voluntatis* е дека истата го нема најдено своето место ниту во Хашката конвенција за патните сообраќајни

²⁸ Извештајот е достапен на следниот линк:

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/2012/20121219ATT58306/20121219ATT58306EN.pdf>

²⁹ Graziano Kadner Thomas, *The Rome II Regulation and the Hague Convention on Traffic Accidents and Product Liability – Internatction, conflicts and future perspectives*, Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR), 2008, стр. 429.

несреќи, ниту во Конвенцијата за правото кое се применува на одговорноста на производителот за неговите производи, сепак за одбележување е појавата на нејзино прифаќање во судската практика кај некои од државите членки на Европската Унија. Овој заклучок важи во однос на Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи, каде судовите на некои од државите членки на Европската Унија, при постапување во случај и негово подведување под конвенциските правила, го имаат прифатено изборот на самите странки за регулирање на нивниот вондоговорен однос по повод штета која произлегува од сообраќајна несреќа.

Секако дека странките имаат право да изберат меродавно право кога случајот ќе биде подведен под правилата на Регулативата Рим II, и тоа е неспорно. Тоа е случај со сите држави кои не се држави договорни страни на Хашките конвенции од областа на вондоговорните односи, но се држави членки на Европската Унија. Можеме да идентификуваме неколку правци во однос на сфаќањата за тоа дали странките имаат право да изберат меродавно право кај патните сообраќајни несреќи и тоа да биде во согласност со правилата на Хашката конвенција патните сообраќајни несреќи. Така, мислењата изразени во научната јавност и судската пракса од државите членки на конвенцијата се многу поделени во однос на прашањето дали примената на правилата на конвенцијата може да биде исклучена со договор помеѓу странките и да биде избрано национално право. Некои сметаат дека Хашката конвенција ги исклучува договорите за избор на меродавно право. Но, некои сметаат дека такви договори се можни. Постои и уште една група која смета дека одговорот на прашањето зависи од примената на *lex fori*.³⁰

Сметаме дека за да се отстранат сите натамошни дилеми, неопходен е протокол кон Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи со кои ќе се дозволи автономијата на волјата на странките. Ако се чита и применува споменатата конвенција строго, според словото што го користи, сметаме дека не постои простор за избор на меродавно право. Но, ако се има предвид духот на конвенцијата, а тоа да обезбеди правна сигурност, во тој случај може да се смета дека е и во духот на конвенцијата да се прифати избор на меродавно право, имајќи ги предвид новите трендови во развојот на меѓународното приватно право, со посебен акцент на вондоговорната одговорност. Во таа насока се и ставовите на холандските судови при постапување на случаи кои треба да се подведат под конвенциските правила, а кои прифаќаат избор на меродавно право. Иако Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи не го регулира тоа прашање, во холандската практика е прифатен и молкумен избор на меродавно право дури и пред да се случи сообраќајната несреќа.³¹

³⁰ Ibidem, стр. 427.

³¹ Sibinga Collignon-Smit Antoinette, *Crossing Borders: What Happens When Rome Meets The Hague*,

Станува збор за правило кое е создадено од страна на Врховниот суд на Холандија во однос на примената на Хашката конвенција за издржување од 1973 година и прашањето за допуштеноста на автономијата на волјата, а се однесува на примената на сите Хашки конвенции каде договорна страна е Холандија. Така, на автономијата на волјата се гледа како на (претходно прашање) во случаите кога странките имаат постигнато договор. Доколку таков договор не е постигнат, во тој случај правилата на споменатата конвенција се применуваат. Ова сфаќање е прифатено и од страна на холандската судска практика и теорија во однос на Хашката конвенција за патните сообраќајни несреќи од 1971 година и на Хашката конвенција за правото кое се применува на одговорноста на производителот за неговите производи. Пониските судови го имаат прифатено изборот на странките иако конвенциските правила требало да се применат.³²

Сметаме дека станува збор за правило кое најдобро ги претставува и нашите ставови во однос на прифаќањето на новите тенденции во развојот на меѓународното приватно право и сè поширокото прифаќање на автономијата на волјата кај разните видови судир на законите.

4. Национални извори на правото за вондоговорна одговорност за штета кои ја содржат автономијата на волјата како точка на врзувањето пред примената на Регулативата Рим II

Веќе напоменавме дека започнувајќи од 11 јануари 2009 година, сите држави членки на Европската Унија се обврзани да ја применуваат Регулативата Рим II. Со влегувањето во сила на Регулативата, националните правила на државите членки на Европската Унија кои се решаваше судирот на законите кај вондоговорните односи со странски елемент, беа заменети со унификуваните правила содржани во Регулативата. Некои од правилата беа и претходно прифатени во делот на вондоговорната одговорност за штета, но некои од нив беа нови и дотогаш непознати. Покрај воведувањето на автономијата на волјата како точка на врзувањето, интересно е и воведувањето на правилото за повеќестраната одговорност, односно одговорноста на повеќе лица за причинување на штета. Притоа станува збор за решение кое во правната теорија претставувано од страна на судијата на Окружниот суд во Штудгарт, **Dornis W. Tim** (Дорис В. Тим) се смета дека не е доволно добро изготвено и дека не му е посветено поголемо внимание при неговото осмислување. Според **Tim** (Тим) тоа е неоправдано: решенијата на националните правни системи во однос на

Journal of Personal Injury Law, 2014, issue 1, стр. 18.

³² Boele-Woelki Katharina, Joustra Carla, Steenhoff Gert, *Dutch Private International Law at the end of the 20th century: Pluralism of Methods*, Netherlands reports to the fifteenth international congress of comparative law, 1998, стр. 212–213.

повеќестраната одговорност многу се разликуваат од една држава до друга. Бидејќи решението не е многу разгледувано, не се очекува при примената на правилата на Регулативата истото да е без потешкотии и проблеми.³³

Но, што се однесува на автономијата на волјата, од анализа на националните правила на државите членки на Европската Унија, пред стапувањето во сила на Регулативата Рим II, можеме да заклучиме дека истата во најголем број од државите не беше прифатена. Токму и тука ја гледаме иновативноста на Регулативата и нејзиното особено влијание во делот на прогресивниот развој на меѓународното приватно право.

Сепак, во некои од државите членки, можеше да се идентификува *lex voluntatis* како точка на врзувањето кај вондоговорната одговорност. Такви одредби можеме да идентификуваме во меѓународното приватно право на Кралството Холандија. Така, согласно членот 6 од Законот за недозволените дејства (судир на законите) *Wet conflictenrecht onrechtmatige daad*, странките имаат право да изберат меродавно право за регулирање на нивната вондоговорна одговорност.³⁴ Несомнено од тоа произлегува и пролибералниот став на холандските судови при примена на правилата содржани во Хашките конвенции од областа на вондоговорната одговорност, кои го прифаќаат изборот на странките, иако токму тие конвенции не го предвидуваат како основа за примена на меродавно право.

Слична одредба можеме да забележиме и во меѓународното приватно право на Сојузна Република Германија. Членот 41 од Граѓанскиот кодекс (воведен дел) *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche*, исто така ја дозволува автономијата на волјата кај вондоговорната одговорност откако ќе настанат сите околности на случајот.³⁵ *Ex post* избор на меродавно право од страна на странките на вондоговорниот однос е познат и во правилата на меѓународното приватно право на Литванија. Но, станува збор за ограничен избор кој го имаат странките и тоа во насока да можат да го изберат меродавното право само откако ќе настане штетата, како меродавно да можат да го изберат правото на судот, што преведено на јазикот на меѓународното приватно право означува избор на материјалното право на Литванија и изборот да се однесува

³³ Види повеќе кај Dornis W. Tim, *Contribution and Indemnification among Joint Tortfeasors in Multi-State Conflict Cases: a Study of Doctrine and the Current Law in the US and under the Rome II Regulation*, Journal of Private International Law (August 2008), Vol. 4, No. 2, стр. 238.

³⁴ За националните правила од областа на меѓународното приватно право на Кралството Холандија, види на следниот линк: http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_net_en.htm#III.2.

³⁵ За националните правила од областа на меѓународното приватно право на Сојузна Република Германија, види на следниот линк: http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_ger_en.htm#III.2.

само за надоместокот на штетата.³⁶

Така, можеме да заклучиме дека и пред донесувањето на Регулативата Рим II, автономијата на волјата, барем во рудиментиран облик и во зачеток можеше да се идентификува и во некои од државите членки на Европската Унија. Токму врз основа на искуството на тие држави членки е создадено и правилото кое е содржано денес во членот 14 од Регулативата Рим II, а кое како што веќе наведовме, ја регулира автономијата на волјата во делот на вондоговорната одговорност.

ЗАКЛУЧОК

Самиот интерес на Европската Унија кон унификување на правилата на меѓународното приватно право во однос на вондоговорната одговорност потекнува уште од 1967 година, кога се зароди идејата за подготовка на Римската конвенција. На крајот, наместо донесување на Конвенција со која ќе се регулираат договорните и вондоговорните односи, се одлучи во 1980 година да се донесе Римската конвенција за договорните односи, а идејата за создавање на конвенција за вондоговорните обврски беше напуштена. Но, во 2007 година, усвоена беше Регулативата Рим II, која претставува прв законски текст, кој врз основа на членовите 61 и 65 од Договорот за основање на Европската Унија унификуваат меродавно право, и тоа една година пред донесување на Регулативата Рим I за договорните односи. Во изработката на самата Регулатива Рим II, очигледно е силното влијание на германската правна традиција од една страна, но и вклучувањето на експерти од другата страна на Атлантскиот Океан, кои придонесоа за помирување на концептите на правна сигурност, предвидливост и флексибилност.

Интересот кој меѓународното приватно право го посветува кон судирот на законите кај вондоговорната одговорност денес е интензивен како никогаш досега. Но, зошто се посветува толку големо внимание во однос на вондоговорната одговорност? Одговорот ни се поврзува со интересот кој го има облигационото право кон материјалното регулирање на вондоговорните односи и создавањето на соодветен механизам за одговор на општеството кон воспоставувањето на правилното функционирање на нормативниот поредок. Со прифаќање на новите решенија во европското меѓународно приватно право несомнено се удираат темелите на новата европска конфликтна револуција. Секако, настануваат и определени проблеми за меѓусебниот однос на Регулативата Рим II со Хашките конвенции кои содржат одредби со кои се

³⁶ За националните правила од областа на меѓународното приватно право на Литванија, види на следниот линк: http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_lit_en.htm#III.2.

регулира вондоговорната одговорност. Според авторите, решението на новиот проблем кој се појавува е преку засилена соработка помеѓу Европската Унија и Хашката конференција за меѓународно приватно право и градење на мостови помеѓу Европската Унија и државите во светот, кои силно ја следат во делот на меѓународното приватно право.

Користена литература:

Библиографија (книги, статии, документи и интернет-извори)

- Adrian Briggs, *Conflict of Laws, second edition*, Oxford University Press, 2008.
- Bouček Vilim, *Legislativni okvir za europsko međunarodno privatno pravo prema Ugovoru o Evropskom Ustavu iz 2004.*, Zbornik PFZ, 57, (1), 2006;
- Bouček Vilim, *Međunarodni ugovori – izvori međunarodnog privatnog prava na području Evropske unije*, Zbornik PFZ, 61, (6), 2011;
- Bouček Vilim, *Uredba Rim II - Komunitarizacija europskog međunarodnog deliktog prava – drugi dio: opće poveznice deliktog statuta Uredbe II i harmonizacija hrvatskog MPP*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 45, 3/2008;
- Dickinson Andrew, *European Private International Law: Embarcing New Horizons or Mourning the Past?*, Journal of Private International Law Vol. 1, no. 2 (October 2005);
- Official Journal of the European Communities, L 199, 31.12.72, Текстот е достапен на следниот линк: <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>
- Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the law applicable to contractual obligations (Rome I), Explanatory Memorandum;
- Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL ON THE LAW APPLICABLE TO NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS ("ROME II"), (во понатамошниот текст: Објаснувачки меморандум);
- Fawcett J.J., Carruthers J.M., North Peter, Chesihre, North & Fawcett – *Private International Law, fourteenth edition*, Oxford University Press, 2008;
- Kramer E. Xandra, *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations: The European private international law tradition contin-*

- ued, Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR) 2008, број 4;
- Siher Kurt, *Revolution and Evolution in Conflicts Law*, Louisiana Law Review, Vol. 40, No. 4 (Summer 2000);
- The Rome II Proposal on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*, The European Legal Forum, 4-2004;
- Illmer Martin, Huber Peter (editor), *Rome II Regulation: Pocket Commentary*, Sellier, 2011;
- Wallis Diana, *Introduction Rome II – A Parliamentary Tale*, *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations, A New International Litigation Regime* (edited by: John Ahern William Binchy), Martinus Nijhoff Publishers, 2009;
- Bouček Vilim, *Uredba Rim II - Komunitarizacija Europskog međunarodnog delikatnog prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 2/2008;
- Nagy Istvan Csongor, *The Rome II Regulation and Traffic Accidents: Uniform Conflict Rules with some Room for Forum Shopping – How So?*, Journal of Private International Law, (April 2010), Vol. 6. No. 1;
- <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201212/20121219AT-T58306/20121219ATT58306EN.pdf>;
- Graziano Kadner Thomas, *The Rome II Regulation and the Hague Convention on Traffic Accidents and Product Liability – Internatction, conflicts and future perspectives*, Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR), 2008;
- Sibinga Collignon-Smit Antoinette, *Crossing Borders: What Happens When Rome Meets The Hague*, Journal of Personal Injury Law, 2014, issue 1;
- Boele-Woelki Katharina, Joustra Carla, Steenhoff Gert, *Dutch Private International Law at the end of the 20th century: Pluralism of Metods*, Netherlands reports to the fifteenth international congress of comparative law, 1998;
- Dornis W. Tim, *Contribution and Indemnification among Joint Torteasors in Multi-State Conflict Cases: a Study of Doctrine and the Current Law in the US and under the Rome II Reguation*, Journal of Private International Law (August 2008), Vol. 4, No. 2;
- http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_net_en.htm#III.;
- http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_ger_en.htm#III2;
- http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_lit_en.htm#III.2;

Prof. Dr.sc Toni Deskoski³⁷

Assoc. Prof. Dr.sc Vangel Dokovski³⁸

THE NEW EUROPEAN CHOICE-OF-LAW (R)EVOLUTION IN NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS

Summary

The authors of this article give an overview of the Rome II Regulation and the new European choice of law revolution in non-contractual obligations. For a long period of time, Private International Law in Europe was viewed by outsiders as formalist, antiquated, and uninteresting. Now that the European Union has become more active in the field, things are changing, but most view these changes as a mere gradual evolution.

According to the authors the establishment of Regulation No 864/2007 on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations (Rome II) is remarkable for several reasons. Firstly, the regulation of torts in the European Union has a history of forty years, starting with the preparation of the Rome Convention in 1967. Secondly, as was the case with its thorny counterpart, the Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations (Rome I), negotiations have been difficult. Many amendments to previous texts proved necessary, and notably the Council and the European Parliament – applying the co-procedure to a private international law regulation for the first time – had difficulties reaching an agreement. Thirdly, though a huge number of regulations have meanwhile been established pursuant to Article 61 and 65 EC Treaty, Rome II was the first established community legislation dealing with the applicable law, one year before the adoption of Rome I. Fourthly, for the first time, the efforts to develop European conflict-of-law rules and the negotiations attracted serious cross-Atlantic attention, especially from scholars in the United States (US). Finally, this set of rules thus creates a flexible framework of conflict of law rules, and enables the court seized to treat individual cases in an appropriate manner.

Key words: *conflict of law, non-contractual obligation, Rome II Regulation, compensation, Hague Conference of Private International Law.*

³⁷ Professor at Faculty of Law “Iustinianus Primus”, “Ss. Cyril and Methodius” University in Skopje.

³⁸ Associate professor at Faculty of Law “Iustinianus Primus”, “Ss. Cyril and Methodius” University in Skopje.